

ЕКСПРЕСИВНИЙ СИНТАКСИС У ТЕКСТАХ ПОЛІТИЧНОЇ ТЕМАТИКИ

Хоменко Г. Є. Експресивний синтаксис в інформаційних текстах політичної тематики.

У статті йдеться про поняття експресивності в інформаційному тексті. Розкривається значення експресивності як лінгвістичної категорії. Ілюстративний матеріал схарактеризовано передусім з позицій синтаксису з урахуванням структурного та семантичного аспектів.

Ключові слова: експресивність, експресивний синтаксис, синтаксична конструкція.

Хоменко А. Е. Экспрессивный синтаксис в информационных текстах политической тематики.

В статье говорится о понятии экспрессивности в информационном тексте. Раскрывается значение экспрессивности как лингвистической категории. Иллюстративный материал характеризуется с позиций синтаксиса, учитываются структурный и семантический аспекты.

Ключевые слова: экспрессивность, экспрессивный синтаксис, синтаксическая конструкция.

Khomenko H. An expressive syntax is in informative texts of political subjects.

In the article talked about the concept of expressivity in informative text. The value of expressivity opens up as to the linguistic category. Material is characterized from positions of syntax, the structural is taken into account and semantic aspects.

Key words: expressiveness, expressive syntax, phrase.

Категорія експресивності й досі залишається предметом наукової дискусії, її активно досліджують українські та зарубіжні мовознавці.

Поняття мовної експресії є дотичним до термінів «емоційне», «оцінне». Існує багато версій співвідношення понять «експресія» – «емоція». Одні лінгвісти схиляються до думки, що експресія та емоційність – позначають

одне і те ж поняття, інші їх розмежують. Ми пристаємо на думку російського мовознавця Г. Акімової, згідно з якою емоційне та експресивне близькі, але не тотожні поняття. Головною різницею між емоцією та експресією є те, що емоція – ненавмисна, спонтанна, це «порив душі», а експресія має чітко вмотивований, умисний характер, вплив на людину через уведення в текст спеціальних мовних засобів [1, с. 82].

Близьке тлумачення знаходимо в енциклопедії української мови за редакцією В. Русанівського: «Експресивність – властивість мовних одиниць підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого, виступати засобом інтенсифікації виразності мовного знака, засобом суб'єктивного вираження мови. Емоційне в мові завжди є експресивним, але не кожне експресивне явище належить до емоційних» [4, с. 170].

Експресивність, особливо в інформаційних текстах, зобов'язана поєднувати два плани змісту: інформаційний та суб'єктивний. Перший покликаний передавати суть реального чи ірреального, сучасного чи історично віддаленого поняття, події, факту з життя людини та суспільства загалом, а другий поєднує суб'єктивне, індивідуальне бачення світу журналістом і бажання вплинути на читача: активізувати увагу, переконати, умовити, залучити на свій бік, вразити, шокувати, епатувати, насмішити, роздратувати, спонукати до чогось, надихнути, задовольнити естетичні потреби.

Мета нашої розвідки – проаналізувати синтаксичний рівень експресії, виявити експресивні можливості синтаксичних конструкцій інформаційного стилю. Чимало праць присвячено експресивним засобам синтаксичного рівня. Піонером цієї царини був французький лінгвіст Ш. Баллі («Французька стилістика», 1961 р).

Питанню експресивного синтаксису присвячено багато наукових лінгвістичних досліджень російських та українських мовознавців: В. Костомарова, В. Белікова, С. Єрмоленко, Е. Ключова, І. Качуровського, Є. Береговської, О. Александрової, Г. Солганик, А. Загнітка, І. Чередниченка, А. Бельського, І. Вихованця, В. Шинкарука, І. Сушинської.

Досить часто автори статей послуговуються таким засобом синтаксичної експресії, як дубітація. Це ряд питань до уявного співрозмовника. Зміна стверджувальної інтонації питальною допомагає зацікавити, привернути увагу читача, налагодити контакт з ним, який слабне під час читання монологу, внести пожвавлення в авторський монолог, створивши ілюзію діалогу [3, с. 442].

Наприклад: *Що ця опозиція взагалі собі думає? Ніби представники державної верхівки шиного вінка до підніжжя пам'ятника самі донести не зможуть? Чи що їм несла ефектну промову сказати? Он президент у своєму привітанні навіть про «Градарику, країну міст» згадав – хто встоїть перед таким інтелектом?* У наведеному прикладі на інформаційний план змісту речення нашаровується експресивний, виражально-зображальний план. Перше речення належить до власне

питальних конструкцій. Друге та третє ілюструють питально-стверджувальну інтонацію висловлення, упевненість автора в неспроможності влади на виконання певних дій та незадоволеність у цьому. Четверте речення складається з двох предикативних частин, і лише друга має питальну інтонацію (*хто встоїть перед таким інтелектом*). Автор намагається дещо розвеселити, підбадьорити читача іронічним підтекстом цього речення. Наведене речення є власне питальним.

Інший приклад: *Як це назвати – зачисткою національного телевізійного простору з метою взяття його під контроль із боку влади чи звичним перерозподілом обмеженого ресурсу (в даному разі радіочастот) на користь бізнесу, наближеного до тієї ж таки влади?* Речення маніфестує власне питальну семантику. У тканині цієї синтаксичної конструкції присутній вставлений елемент (*в даному разі радіочастот*), який роз'яснює поняття *ресурс*. Автор пропонує читачу перелік своїх суб'єктивних бачень цієї проблеми та радить зробити вибір: чи – чи? *Чому так свавільно й безкарно державний орган, покликаний dbати про інтереси суспільства, прибирає з ефіру одні телекомпанії й заводить туди інші? Чому так безсоромно отримали ласий шмат пирога мовники, які жодного дня не творили телебачення, й були вигнані з-за столу інші, котрі заробляли репутацію роками?* Наведені синтаксичні конструкції виконують питально-стверджувальну функцію: автор водночас ставить запитання, актуалізуючи увагу читача, та відповідає на нього, висловлюючи своє суб'єктивне, несхвальне ставлення до ефірної політики української влади. Останнє речення містить ще одну експресивно насажену деталь: аплікацію, виражену сталим словосполученням *ласий шмат пирога*.

Можливо, навпаки, йому вдалося так відлагодити державний механізм, що той працює сам по собі з мінімальними втручаннями? Знову-таки всі ці байки про золотий унітаз і дизайнерський вертоліт викликають у мене хіба що співчуття: це ж як треба настраждатися в дитинстві, щоби до старості хапатися за дорогі хлопчачі іграшки?! Перше речення – складнопідрядне, виражає сумніви журналіста стосовно «відлагодження» держмеханізму. Друга конструкція продовжує підтримувати інтерес читачів, водночас запитуючи та стверджуючи, налаштовує читача на роздуми, закликає замислитися, щоб у свідомості вибудувався повний інформаційний образ описуваної реалії життя.

Питально-відповідальні конструкції теж досить актуальні в текстах політичної тематики. Вони створюють ефект штучного діалогу: адресант запитує адресата про щось. Читач з пасивного стану переходить на деякий час до активного, залучається до співпраці з журналістом, який водночас пропонує своє бачення проблеми, своє вирішення. Наприклад: *Доводиться, озброївшись новими фактами й враженнями, запитати себе не про добробут, а просто: хто він, Віктор Федорович Янукович? Я наполягаю, що згаданий об'єкт дослідження є певною антропологічною загадкою,*

розв'язання якої допоможе краще зрозуміти лабіринти свідомості не лише одного політика, а й українського суспільства на цьому етапі. У цьому реченні виразально-зображальний план має розгалужену структуру: емотивність (я *наполягаю*), апелятивність (*хто він...?*), волюнтативність (*запитати себе*) та динамізм (питання- відповідь).

Аплікація – додавання до тканини речення загальновідомих штампів, сталих мовних зворотів задля пошквалювання тексту, швидкого привернення уваги. Саме загальновідомість, сталість цих конструкцій сприяє швидшому запам'ятовуванню. Аплікація не тільки відбиває масову свідомість, а й бере участь у її формуванні [3, с. 447]. Аплікація може бути виражена словом, словосполученням, цілим реченням. Нас цікавлять передусім апліковані словосполучення та речення. Наприклад: ***Цьому дала, цьому дала... а цьому не дала, геть із хати!*** Цей зразок аплікації має вигляд повтору першої неповної предикативної частини речення (*цьому дала*), вираженого сталим зворотом. Журналіст не тільки повідомляє певну інформацію, а й проявляє свої мовні творчі здібності, вдихає нове життя в «заїжджений» вислів. *Надто великий вантаж надій узяли на себе конкретні пацани в процесі промивання мізків своєму електоратові.* Речення демонструє вживання сталих словосполучень *конкретні пацани* та *промивання мізків*, які використовуються для вираження підкреслено негативного ставлення автора до зображуваного. Використання в одному реченні одразу двох аплікацій нашоухує на думку, що адресант хоче нав'язати свою думку адресату, переконати в тому, що вони саме «конкретні» пацани, тому не слід від них чекати щось позитивне, окрім «промивання мізків».

Дивує інше: чинна влада, дбаючи про своє світле «сьогодні», вже не намагається задобрити виборця бодай якимись матеріальними подачками. Вона хіба що показує «кіно» про те, як «прилетит вдруг волшебник в голубом вертолеті». У першій конструкції автор створює експресію завдяки використанню словосполучення *світле сьогодні*, яке є трансформованим словосполученням *світле майбутнє*. Ця аплікована конструкція дозволяє чітко висловити головний задум речення, у якому простежується прозорий причинно-наслідковий зв'язок: своє «світле» сьогодні – народове «чорне» завтра. Друга синтаксична конструкція містить апліковане речення (*прилетит вдруг волшебник в голубом вертолеті*), яке теж трансформувалося семантично: мова вже йде не про чарівника із загальновідомого мультфільму.

Попервах традиція совкової організації мас без змін перейшла і в незалежну Україну. Але вже 2004 року невдалі спроби штабу Віктора Януковича організувати «марші трудових колективів» та інші вияви «солідарності трудящих» показали, що адміністративно-примусові методи відживають своє і в цій царині. Експресивну наснаженість тексту надають апліковані словосполучення (*совкової організації, марші трудових колективів,*

солідарності трудящих), вони дозволяють провести чіткі паралелі між історією та майбутнім, показати читачу в усій красі привидів минулого.

Експресивними можливостями характеризуються також вставлені одиниці, виражально-зображальний потенціал яких проявляється у виконанні в мовленні додаткових функцій: емотивної, волюнтативної, апелятивної та естетичної функцій.

Наприклад: *Два роки тому великі сподівання на свого земляка поклали українці Донбасу: мовляв, вони не для того годують (як були твердо переконані) решту країни, щоб давати всіляким романтикам і мрійникам реалізувати свої європейські фанаберії, а тепер хай прийде команда людей практичних, які нарешилі налагодять життя.* Вставлена конструкція (*як були твердо переконані*) оформлена як контекстуально-неповне речення, виконує емотивну, апелятивну та інформаційну функції: ствердження, упевненість у своїй позиції мешканців східних регіонів України й водночас сумнів автора (змалювання оманливої псевдовпевненості).

Інший приклад: *Вони є засобом консервування стану справ, адже через бідність, а отже, й критичну залежність від держави чи роботодавців порівняно легко піддаються маніпуляціям (нід популістськими, патерналістськими гаслами) з боку державно-політичної машини, яка керується симбіозом олігархів та чиновників і зацікавлена у статусі-кво, оскільки нинішній стан речей дає їм змогу швидко збагачуватися.* Це речення також містить вставлену конструкцію, виражену словосполученням, яка має на меті уточнити, розширити зміст поняття *маніпуляція*, тим самим показати судження автора про цей термін.

Це кіно про її постійну турботу можна щодня бачити по телевізору (звичайно це стосується тих, хто все ще дивиться наукову-популярну фантастику на «Першому Національному» чи «Інтері»). Вставлена одиниця оформлена як складнопідрядне речення з підрядним займенниково-співвідносним. Ця конструкція «розриває» лінійну структуру речення, розбиваючи його навпіл, тим самим зміщує головний семантичний наголос, акцентуючи увагу читача. Це вставлене речення деталізує поняття «кіно», вказуючи на джерела трансляції, та виконує таким чином емотивну функцію.

Журналісти активно послуговуються номінативними реченнями, які теж мають експресивні властивості, створюють ефект тексту в тексті завдяки своїм описовим якостям: *Зневіра. Відраза до всіх політиків із будь-якими програмами та обіцянками. Імунітет – чи то, навпаки, алергія – до демократії як системи представницької влади.* Речення виражають зневажливе ставлення мовця до зображуваного, бажання показати читачеві політичний світ без «прикрас», реально, жорстко, правдиво.

Інверсія – досить поширене явище в інформаційному стилі, свідоме порушення порядку слів задля підвищення інтонування тексту. *Тож і*

*подбали чиновники Києва, Харкова, Рівного, Донецька, Черкас та Севастополя, щоб не трапилося жодних «ідеологічних диверсій», – заборонили опозиції проводити в День незалежності будь-які акції: чи то тривіальне покладання квітів, чи запланований мітинг протесту. **Оцінити** повною мірою всі принади чергового скандалу пересічному українцеві **заважає брак технічних знань**. У першому разі інверсія «присудок» – «підмет» дає змогу зосередити увагу читача на присудку (*подбали*) та висловити своє, авторське, бачення проблеми. У другому реченні інверсується не тільки присудок, а й його частини (*оцінити та заважає*), виноситься в препозицію частина оцінити, що дозволяє розташувати конкретні логічні акценти (головний посил – оцінка українцем скандалу та визначення перепон), а також повною мірою висловити свою журналістську думку.*

У мові журналістського тексту парцеляція виконує такі функції: зображальну, конструктивну, гармонізує конструкції складної структури, служить підсиленню іронії, посилює експресію несподіваності дії [2, с. 14].

Наприклад: *Партія регіонів не має чітко визначеної ідеології. У період свого перебування в опозиції вона створила шалений ідеологічний мікс, зшитий із бажань усіх громадян, які бодай потенційно могли проголосувати за ПР. **Передусім налаштованих проросійськи***. Наведений приклад ілюструє парцеляцію другорядних членів речення, у нашому разі – означення. Це дає змогу, не ігноруючи основний зміст висловлювання, акцентувати увагу на додатковій, проте не менш важливій інформації, вираженій означенням.

Інший приклад: *Київській Просвіті вже вдалося розгорнути енергійну діяльність. **Створено хор. Драматичний і художній гуртки***. Теж засвідчує парцеляцію другорядного члена речення – додатка.

Власне, як каже експерт аналітичного центру «Лабораторія законодавчих ініціатив» Ігор Когут, «допоки працівники туристичної галузі, як і будь-якої іншої, не почнуть говорити вголос, на камери чи диктофони про проблеми і корупцію, ця сама корупція ніде не зникне. Як не зникнуть і проблеми галузі». Експресивна синтаксична конструкція показує можливість відділення цілого речення: парцеляція від багатокomпонентного речення другої підрядної частини. Автор, послуговуючись цим засобом експресивізації висловлення, наголошує на наслідках, закликає працівників галузі до дії.

Отже, синтаксична експресія широко представлена в друкованих ЗМІ політичної тематики. Вона допомагає ефектно, яскраво, невимушено представити широкій читацькій аудиторії політичну ситуацію в країні. Журналісти послуговуються такими засобами інтенсифікації виразності, як-от: вставлені та парцельовані конструкції, інверсовані конструкції, прийоми дубітації, аплікації, номінативні ланцюжки речень, питально-відповідні конструкції.

Література

1. Акімова Г. Н. Новое в синтаксисе современного русского языка : [учебн. пособие] / Г. Н. Акімова. – М. : Высш. шк., 1990. – 168 с.
2. Конюхова Л. І. Явище парцеляції в мові сучасних засобів масової комунікації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – «Українська мова» / Л. І. Конюхова. – Львів, 1999. – 17 с.
3. Культура русской речи : [учебник для вузов] / [редкол. Л. К. Граудина, Е. Н. Ширяев] / Л. К. Граудин, Е. Н. Ширяев. – М. : Изд. Группа НОРМА – ИНФРА, 2004. – 560 с.
4. Українська мова : [енциклопедія] / [редкол. В. М. Русанівський] / В. М. Русанівський. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Вид-во «Укр. енциклопедія.» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

Джерела

Український тиждень [сусп.-пол. журнал] від 26.08.2011 – 01.09.2011 р.; від 29.07.2011р. – 04.08.2011р.

Стаття надійшла до редакції 3.11.2011 р.